

שיחת חולין – על הפילוסופיה של החילוניות סילבוס

ד"ר דרור ינון | התכנית לפרשנות ותרבות
מס הקורס | The Philosophy of Secularity

שיעור/סמינר	סוג הקורס:
4	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
א+ב	סמסטר:
—	יום ושעה
—	שעת קבלה:
dror.yinon@biu.ac.il	מייל מרצה:
—	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

החילונית נמצאת כיום בעמדה מתגוננת אל מול ביקורות מכיוונים שונים. מבקרה מצביעים על יומרתה לאוניברסליות כהסוואה של עמדה מערבית-נוצרית, על ניכוס של דפוסי מחשבה דתיים אותם היא מתיימרת לסלק, על הקושי שלה לבסס אורח חיים נורמטיבי, על דלות התרבות שהיא מציעה, על היעדר המשמעות הקיומית שהיא משרה, ומעל לכל, על היותה עמדה ביקורתית שלילית בלבד כלפי הדת ללא תוכן משל עצמה. מטרת הקורס היא לבחון לעומק לא רק את ההיבט הביקורתי של המחשבה החילונית אלא יסודותיה הפילוסופיים המבססים מוסדות חברתיים והתנהגות אנושית בתחומים שונים המקושרים זה עם זה: הרציונליות של אמונות, מסגרות אתיות שיסודן בכשרים ומטרות אנושיות ולא בהתגלות ובסמכות, חקירה מדעית חופשית כדרך הנורמטיבית להכרת העולם, מודלים פוליטיים שמאפשרים שגשוג אישי ותרבותי, ותרבות חולין שמהווה תנאי לחיים חופשיים וביטוי מגוון של כל מה שיש בו עניין אנושי. לבסוף, ייבחנו גם ביקורות שונות על החילוניות, ובייחוד אלה הנשמעות מנקודות מבט שאינן מערביות, שיאפשרו להעמיק את הבנת יסודותיה.

מטרות/תוצרי הלמידה

מטרת הקורס להקנות לסטודנטים הבנה מעמיקה של היסודות הפילוסופיים של המחשבה החילונית לאורך ההיסטוריה, מהעת העתיקה ועד לוויכוחים פילוסופיים אקטואליים, תוך בחינה ביקורתית של תוכנה החיובי בתחומי האפיסטמולוגיה, האתיקה, הפוליטיקה, המדע והתרבות, לצד היכרות עם הביקורות המופנות כלפיה. בתום הקורס יהיו הסטודנטים מסוגלים לנתח טקסטים פילוסופיים מורכבים מתקופות שונות, לזהות ולהעריך טיעונים פילוסופיים בתחומי דת, מוסר ופוליטיקה, לנסח עמדה ביקורתית ומנומקת בסוגיות של חילוניות ודת, ולקשר בין מסורות פילוסופיות היסטוריות לשאלות אקטואליות.

תכנון מהלך השיעורים (כולל למידה פעילה):

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	סמסטר א חלק ראשון: יסודותיה ההיסטוריים של החילוניות אדישות האלים: אתגרים עתיקים לסמכות האלוהית		אפיקורוס, המכתב אל מנויקיאוס לוקרציוס, על טבע היקום: I.62-101, I.146-158; V.1161-1240 קיקרו, על טבע האלים: I §§1-25; II §§3-20	

	Xenophanes, Fragments B11, B14–16 (in Kirk) Protagoras, Fragment B4 (In Diogenes Laertius)			
2	שפינוזה על אמונה תפלה, כתבי הקודש וחירות המחשבה	ברוך שפינוזה, מאמר תיאולוגי-מדיני: הקדמה, פרקים טו, טז, כ. Israel, J. Introduction to Cambridge ed. of TTP, 2007		
3	מצפון, סובלנות ולידת המדינה החילונית	ג'ון לוק, איגרות על הסובלנות Bayle, Philosophical Commentary, Bk. I Ch. I-III ג'ון מילטון, אריאופגיטיקה		
4	נגד אמונות תפלות ודעות קדומות: הנאורות כפרויקט שחרור	דיוויד יום, דיאלוגים על הדת הטבעית, חלקים ב, י. d'Holbach, Superstition in All Ages, Ch. I-V עמנואל קאנט, "תשובה לשאלה: נאורות מהי?" Voltaire, Treatise on Tolerance, Ch. I- III, XIX-XXV		
5	חילון על ידי הסבר: הגל, פויברך ומרקס	Hegel, Lectures on the Philosophy of Religion, Vol. I (Hodgson ed.): pp. 112-132. Feuerbach, The Essence of Christianity, Preface and Ch. I		

	מרקס, לביקורת פילוסופיית המשפט של הגל: הקדמה.			
6	<u>חלק שני: נושאים בחילוניות</u> המחשבה החילונית: אמונה ורציונליות		Hume, "On Miracles", Habermas, 'Postmetaphysical Thinking' Taylor, A Secular Age, Ch. 1 Kitcher, Life After Faith, Ch. 1 and Ch. 4	
7	מוסר ללא אלוהים: מסגרות אתיות חילוניות		עמנואל קאנט, הנחת יסוד למטפיסיקה של המידות. ג'ון סטיוארט מיל, התועלתיות, פרק 2. אפיקורוס, אמרות היסוד, על האושר וההנאות האמיתיות. Russell, The Conquest of Happiness, Ch. 1 and Ch. 17 פרידריך ניטשה, המדע העליז: סעיפים 343, 108, 125. סארטר, האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם. דה בובואר, מוסר של דו-משמעות, חלק ראשון.	
8	ידע לשמו: מדע, מטריאליזם ויחס חילוני לעולם		דקארט, מאמר על המתודה, חלקים א, ב, ו. Popper, 'Science: Conjectures and Refutations' (1963) דרווין, מוצא המינים, מבוא, פרק 14. Dennett, Darwin's Dangerous Idea, Ch. 2 and Ch. 18	

	Jefferson, Virginia Statute for Religious Freedom (1786) Madison, Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments (1785) Rawls, 'The Idea of Public Reason Revisited' (1997) Raz, The Morality of Freedom, Ch. 14-15 Brown, Regulating Aversion, Ch. 1		<u>סמסטר ב</u> המדינה החילונית: סובלנות, הפרדה וזכויות	9
	Schiller, On the Aesthetic Education of Man, Letters 4, 26-27 Habermas, The Structural Transformation of the Public Sphere, Pt. II Ch. 4-5 ג'ון סטיוארט מיל, על החירות, פרק 3. Agamben, 'In Praise of Profanation'. Bakhtin, Rabelais and His World, Introduction and Ch. 1. הויזינגה, האדם המשחק, פרקים 1-2. Tertullian, De Spectaculis, §§1-10		תרבות החולין: אמנות, משחק וחיים חילוניים	10
	יובל, שפינוזה וקופרים אחרים, אחרית דבר. Taylor, A Secular Age, Ch. 15		אימננטיות: המסגרת המטאפיזית והאסתטית של החילוניות	11

	Gauchet, The Disenchantment of the World, Introduction and Ch. I Dewey, A Common Faith (1934), Lectures 1-2 Wordsworth, 'Tintern Abbey' (1798) Shelley, 'Mont Blanc' (1816) Goethe, 'Prometheus' and 'Ganymed' (1774) Blake, The Marriage of Heaven and Hell — 'The Argument' and 'Proverbs of Hell' Shelley, 'A Defence of Poetry' (1821) — selections			
	Bilgrami, Secularism, Identity, and Enchantment: Ch. 1 and Ch. 3 Bhargava, 'The Distinctiveness of Indian Secularism' (in: The Future of Secularism) Taylor, 'Can Secularism Travel?' (in: Beyond the Secular West)		<u>חלק שלישי: ביקורות וויכוחים</u> האם החילוניות היא אוניברסלית? נקודות מבט לא-מערביות	12
	קרל שמיט, תיאולוגיה פוליטית, פרקים 1, 3. מקינטאיר, מעבר למידה הטובה, פרקים 1, 2, 18.		נגד המודרניות החילונית: ביקורות תיאולוגיות וקהילתניות	13

	Milbank, Theology and Social Theory, Introduction and Ch. 1			
	Smolkin, A Sacred Space Is Never Empty, Introduction and Ch. 1 (Princeton 2018) Lenin, 'Socialism and Religion' (1905) and 'The Attitude of the Workers' Party to Religion' (1909) — selections Inglehart and Norris, Sacred and Secular, Ch. 1-2 (Cambridge 2004)		חילוניות ללא חירות: המקרה הסובייטי ושאלת התחליפים החילוניים לדת	14
	דוקינס, יש אלוהים?, פרק 2. Dennett, Breaking the Spell, Introduction and Ch. 1 כריסטופר היצ'נס, אלוהים אינו גדול, פרק 1. Eco and Martini, Belief or Nonbelief — Eco's four letters Eagleton, Reason, Faith, and Revolution, Ch. 1-2		האתאיזם החדש ושובה של הדת	15

(בקורס שנתי, יש להוסיף את המפגשים הנוספים)

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
רפרט על טקסט	15% מהציון הסופי
עבודה סמינריונית/עבודת סיום	85% מהציון הסופי
	% מהציון הסופי
	% מהציון הסופי

דרישות הקורס

נוכחות בשיעורים, קריאת הטקסטים והשתתפות בדיונים, הצגת טקסט.

דרישות קדם

שם הקורס	מס' הקורס

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

ביבליוגרפיה — קריאות ליבה וחומרים מורחבים

יחידה 1: אתגרים עתיקים לסמכות האלוהית

אפיקורוס, המכתב אל מנוקיאוס, בתוך: נתן שפיגל, אפיקורוס: האיש ומשנתו, מאגנס תשמ"ב, עמ' 151-156.
 לוקרציוס, על טבע היקום, שלמה דיקמן (תרגום), מוסד ביאליק תשכ"ב.
 מרקוס טוליוס קיקרו, על טבע האלים, אביבה קציר (תרגום), הוצאת אוניברסיטת בר-אילן תשנ"ב.
 Kirk, G.S., Raven, J.E., and Schofield, M. The Presocratic Philosophers. 2nd ed. Cambridge, 1983.
 Waterfield, Robin (ed.). The First Philosophers. Oxford World's Classics, 2000.

יחידה 2: שפינוזה על אמונה תפלה, כתבי הקודש וחירות המחשבה

ברוך שפינוזה, מאמר תיאולוגי-מדיני, חיים וירשובסקי (תרגום), מאגנס תשמ"ט.
 ירמיהו יובל, שפינוזה וכופרים אחרים, ספרית פועלים 1988.

יחידה 3: מצפון, סובלנות ולידת המדינה החילונית

Bayle, Pierre. Philosophical Commentary. Trans. Kilcullen and Kukathas. Liberty Fund, 2005.
 ג'ון לוק, איגרות על הסובלנות, יורם ברונבסקי (תרגום), מאגנס תש"ן.
 ג'ון מילטון, אריאופגיטיקה, נאום בעד חירות ההדפסה ללא צורך ברישיון בפני הפרלמנט של אנגליה
 Forst, Rainer. Toleration in Conflict. Cambridge, 2013.

יחידה 4: נגד אמונות תפלות ודעות קדומות: הנאורות כפרויקט שחרור

עמנואל קאנט, "תשובה לשאלה: נאורות מהי?", בתוך: הנאורות – פרוייקט שלא נשלם? שש מסות על נאורות ומודרניזם, עזמי בשארה (עורך), הוצאת הקיבוץ המאוחד תשנ"ז, עמ' 45-52.
Voltaire. Treatise on Tolerance. Trans. Brian Masters, Cambridge University Press 2000.
d'Holbach, Baron. Superstition in All Ages. Trans. anon., 1878.
דיוויד יום, דיאלוגים על הדת הטבעית, משה שטרנברג (תרגום), מאגנס תשמ"ב.

יחידה 5: חילון על ידי הסבר: הגל, פוירברך ומרקס

Hegel, G.W.F. Lectures on the Philosophy of Religion, Vol. I. Ed. P. Hodgson. University of California Press, 1984.
Feuerbach, Ludwig. The Essence of Christianity. Trans. George Eliot. Harper, 1957.
קרל מרקס, כתבי שחרות, שלמה אבינרי (תרגום ומבוא), ספרית פועלים, 1965.

יחידה 6: המחשבה החילונית: אמונה ורציונליות

Hume, David. An Enquiry Concerning Human Understanding. Oxford, 1999.
Habermas, Jürgen. Postmetaphysical Thinking. MIT Press, 1992.
Taylor, Charles. A Secular Age. Harvard, 2007.
Kitcher, Philip. Life After Faith. Yale, 2014.
Peirce, C.S. 'The Fixation of Belief.' Popular Science Monthly, 1877.
Williams, Bernard. Truth and Truthfulness. Princeton, 2002.
Dewey, John. The Quest for Certainty. Minton, Balch, 1929.
James, William. 'The Will to Believe' (1896).
Plantinga, Alvin. 'Is Belief in God Rational?' In: Rationality and Religious Belief. Notre Dame, 1979.

יחידה 7: מוסר ללא אלוהים: מסגרות אתיות חילוניות

עמנואל קאנט, הנחת יסוד למטפיסיקה של המידות, מ' שפי (תרגום), מאגנס תש"י.
ג'ון סטיוארט מיל, התועלתיות, יוסף אור (תרגום), מאגנס תרצ"ג.
אפיקורוס, אמרות היסוד: על האושר וההנאות האמיתיות, יוסף צ' ליברזון (תרגום ומבוא), נהר ספרים תשע"א.
Russell, Bertrand. The Conquest of Happiness. Liveright, 1930.
פרידריך ניטשה, המדע העליז, ישראל אלדד (תרגום), הוצאת שוקן תשמ"ו.
ז'אן-פול סארטר, האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם, עירן דורפמן (תרגום ואחרית דבר), הוצאת כרמל 2014.
סימון דה בובואר, לקראת מוסר של דו-משמעות, קרן שמש (תרגום), הוצאת רסלינג 2011.
מישל דה מונטיין, המסות, ספר שלישי, אביבה ברק (הומי) (תרגום), הוצאת שוקן תשע"ו.
Bentham, Jeremy. Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Ch. 1-4. 1789.
Singer, Peter. Practical Ethics. Ch. 1. Cambridge, 1979.
Onfray, Michel. A Hedonist Manifesto. Trans. J. McClelland. Columbia, 2015.
אלבר קאמי, המיתוס של סזיפוס, צבי ארד (תרגום), הוצאת עם עובד תשל"ח.
Williams, Bernard. Ethics and the Limits of Philosophy. Ch. 10. Harvard, 1985.

יחידה 8: ידע לשמו: מדע, מטריאליזם ויחס חילוני לעולם

רנה דקארט, מאמר על המתודה, יוסף אור (תרגום) מאגנס תש"ב.
Popper, Karl. 'Science: Conjectures and Refutations.' In: Conjectures and Refutations.
Routledge, 1963.
צ'רלס דרווין, מוצא המינים, שאול אדלר (תרגום ומבוא), מוסד ביאליק 1960.

Dennett, Daniel. *Darwin's Dangerous Idea*. Simon & Schuster, 1995.
 Russell, Bertrand. *The Scientific Outlook*. Norton, 1931.
 Sagan, Carl. *The Demon-Haunted World*. Ch. 12. Random House, 1995.
 d'Holbach, Baron. *The System of Nature*. Pt. I Ch. I. Trans. H.D. Robinson, 1868.

יחידה 9: המדינה החילונית: סובלנות, הפרדה וזכויות

Jefferson, Thomas. *Virginia Statute for Religious Freedom* (1786).
 Madison, James. *Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments* (1785).
 Rawls, John. 'The Idea of Public Reason Revisited.' In: *The Law of Peoples*. Harvard, 1999.
 Raz, Joseph. *The Morality of Freedom*. Ch. 14-15. Oxford, 1986.
 Brown, Wendy. *Regulating Aversion*. Ch. 1. Princeton, 2006.
 Nussbaum, Martha. *Liberty of Conscience*. Introduction and Ch. 1. Basic Books, 2008.
 Laborde, Cecile. *Critical Republicanism*. Ch. 1. Oxford, 2008.
 Bauberot, Jean. 'The Two Thresholds of Laicization.' In: Bhargava, ed., *Secularism and Its Critics*. Oxford India, 1998.
 Habermas, Jurgen. 'Religion in the Public Sphere.' *European Journal of Philosophy* 14(1), 2006.

יחידה 10: תרבות החולין: אמנות, משחק וחיים חילוניים

Schiller, Friedrich. *On the Aesthetic Education of Man*. Trans. Wilkinson and Willoughby. Oxford, 1967.
 Habermas, Jurgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Trans. T. Burger. MIT Press, 1989.
 ג'ון סטיוארט מיל, על החירות, עופר קובר (תרגום), ידיעות אחרונות 2006.
 Agamben, Giorgio. *Profanations*. Trans. J. Fort. Zone Books, 2007.
 Bakhtin, Mikhail. *Rabelais and His World*. Trans. H. Iswolsky. MIT Press, 1968.
 יוהן הויזינגה, האדם המשחק, שמואל מוהליבר (תרגום), מוסד ביאליק תשכ"ו.
 Tertullian. *De Spectaculis*. Trans. T.R. Glover. Loeb Classical Library, 1931.
 Marcuse, Herbert. 'The Affirmative Character of Culture' (1937). In: *Negations*. Beacon, 1968.
 Weber, Max. 'Religious Rejections of the World.' In: *From Max Weber*. Ed. Gerth and Mills. Oxford, 1946.
 Eco, Umberto. *The Name of the Rose*. Trans. W. Weaver. Harcourt, 1983.
 Prynne, William. *Histriomastix* (1633) — selections.
 Collingwood, R.G. *The Philosophy of Enchantment*. Oxford, 2005.
 Dewey, John. *Art as Experience*. Ch. 1 and Ch. 14. Minton, Balch, 1934.

יחידה 11: אימננטיות: המסגרת המטאפיזית והאסתטית של החילוניות

ירמיהו יובל, שפינוזה וכופרים אחרים, ספרית פועלים, 1988.
 Taylor, Charles. *A Secular Age*. Ch. 15. Harvard, 2007.
 Gauchet, Marcel. *The Disenchantment of the World*. Trans. O. Burge. Princeton, 1997.
 Dewey, John. *A Common Faith*. Yale, 1934.
 Wordsworth, William. 'Tintern Abbey' (1798).
 Shelley, Percy Bysshe. 'Mont Blanc' (1816); 'A Defence of Poetry' (1821).
 Goethe, Johann Wolfgang von. 'Prometheus' and 'Ganymed' (1774).
 Blake, William. *The Marriage of Heaven and Hell* (1790-93).
 ישעיהו ברלין, שורשי הרומנטיקה, עתליה זילבר (תרגום), הוצאת עם עובד תשס"א.
 Toland, John. *Letters to Serena*, Letter V. 1704.

יחידה 12: האם החילוניות היא אוניברסלית? נקודות מבט לא-מערביות

- Bilgrami, Akeel. *Secularism, Identity, and Enchantment*. Harvard, 2014.
- Bhargava, Rajeev. 'The Distinctiveness of Indian Secularism.' In: *The Future of Secularism*. Ed. T.N. Srinivasan. Oxford India, 2007.
- Taylor, Charles. 'Can Secularism Travel?' In: *Beyond the Secular West*. Ed. Bilgrami. Columbia, 2016.
- Bilgrami, Akeel (ed.). *Beyond the Secular West*. Columbia, 2016.
- Bhargava, Rajeev (ed.). *Secularism and Its Critics*. Oxford India, 1998.
- Tu Weiming. *Confucian Thought: Selfhood as Creative Transformation*. SUNY, 1985.

יחידה 13: נגד המודרניות החילונית: ביקורות תיאולוגיות וקהילתניות

- קרל שמיט, תיאולוגיה פוליטית, רן הכהן (תרגום), הוצאת רסלינג 2005.
- אלסדייר מקינטאיר, מעבר למידה הטובה, יונתן לוי (תרגום), הוצאת שלם 2006.
- Milbank, John. *Theology and Social Theory*. Blackwell, 1990.
- Schmitt, Carl. *The Concept of the Political*. Trans. G. Schwab. University of Chicago Press, 1996.
- MacIntyre, Alasdair. *Whose Justice? Which Rationality?* University of Notre Dame Press, 1988.

יחידה 14: חילוניות ללא חירות: המקרה הסובייטי ושאלת התחליפים החילוניים לדת

- Smolkin, Victoria. *A Sacred Space Is Never Empty*. Princeton, 2018.
- Lenin, V.I. 'Socialism and Religion' (1905). In: *Collected Works* vol. 10.
- Inglehart, Ronald, and Norris, Pippa. *Sacred and Secular*. Cambridge, 2004.
- Comte, Auguste. *A General View of Positivism*. Trans. J. Bridges. Routledge, 1865.
- de Botton, Alain. *Religion for Atheists*. Pantheon, 2012.

יחידה 15: האתאיזם החדש ושובה של הדת

- ריצ'רד דוקינס, יש אלוהים? האשליה הגדולה של הדת, עדי מרקוזה-הס (תרגום), הוצאת ידיעות אחרונות 2008.
- Dennett, Daniel. *Breaking the Spell*. Viking, 2006.
- כריסטופר היצ'נס, אלוהים אינו גדול: כיצד הדת מרעילה הכל, אורי שגיא (תרגום), הוצאת כנרת 2009.
- Eco, Umberto, and Martini, Carlo Maria. *Belief or Nonbelief?* Trans. M. Moore. Arcade, 2000.
- Eagleton, Terry. *Reason, Faith, and Revolution*. Yale, 2009.
- סם האריס, מהומת אלוהים: דת, טרור ועתיד התבונה, יעל סלע-שפירו (תרגום), עברית הוצאה לאור 2006.